

„Hádam to aj stačí“

Rozhovor s profesorom Jánom Gbúrom

“I guess that’s enough”

An Interview with Professor Ján Gbúr

Litikon, 2023, Vol. 8, No. 1, pp. 75-90

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4032-6382> (Ján Gbúr)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9253-2888> (Dušan Teplan)

Professor Ján Gbúr is one of the important personalities of Slovak literary science. In the interview he describes his childhood, studies, scientific activity, as well as his work as the Dean of the Faculty of Arts at the University of Pavol Jozef Šafárik in Košice.

Keywords: biography, origin, study, literature, work, P. O. Hviezdoslav

Literárny vedec prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc., sa narodil 18. januára 1953 v Brezove (okr. Bardejov). Po ukončení strednej všeobecnovzdelávacej školy študoval slovenčinu a výtvarnú výchovu na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove. V roku 1977 začal na tejto fakulte vyučovať dejiny slovenskej literatúry so špecializáciou na obdobie realizmu a symbolizmu. Vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti sa sústreďuje na teóriu a dejiny slovenskej literatúry, literárnovednú komparatistiku a verzológiu, zvlášť sa zameriava na literárne dielo Pavla Országha Hviezdoslava. V roku 1998 publikoval monografiu Hviezdoslav a česká poézia a v roku 2009 monografiu Hviezdoslav. Dramatická tvorba. Bol prvým dekanom Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (2007 – 2015). Podieľal sa na viacerých vedeckých projektoch, zároveň inicioval rad kultúrnych podujatí. Žije prechodne v Brezove a v Košiciach, trvale v Bratislave.

Začnime náš rozhovor prostredím, z ktorého pochádzate. Do akej rodiny ste sa narodili?

Kresťanskej, katolíckej, roľníckej. Môj deda, otcov otec, po ktorom som dostal meno Ján, ako mladý skúsil život v Amerike. Rád som počúval jeho americké príbehy. Neviem, koľko v nich bolo skutočnosti a koľko fikcie. Z toho, že ich vedel dobre vypointovať, som usúdil, že si ich patrične upravoval, čo bol výkon zjavne literárny.

Akí boli vaši rodičia? Čomu sa venovali a aké typy osobností to boli?

Moji rodičia sa narodili pred druhou svetovou vojnou. Obidvaja vychodili, ako väčšina dedinských detí, iba základnú školu. Takmer celá dedinská komunita sa živila poľnohospodárskymi prácami. Tie nevyžadovali žiadne vyššie vzdelanie, nanajvýš špeciálne zručnosti pri

chove dobytku alebo pri obsluhu jednoduchšej poľnohospodárskej techniky. Obidvaja rodičia mali zmysel pre humor. Mama zabávala vymyslenými príbehmi miestnu ženskú spoločnosť pri tkaní kobercov alebo pri poľných prácach. Otec zasa rád imitoval irečiteľné chlapské krčmové dialógy. Okrem toho vo veľkonočnom čase spieval v kostole pašie. Trochu sa hneval, keď som parodoval jeho spevácke kvality. Chcel mať zo mňa poľnohospodárskeho inžiniera alebo zve-rolekára. Mama ma zase nahovárala, aby som sa vyučil za kňaza. Napokon boli celkom radi, keď som sa stal učiteľom.

Narodili ste sa v Brezove, v obci, ktorá leží na východe Slovenska. Aké máte spomienky na detstvo?

Sú už síce trochu rozmazané, ale väčšina z nich je spojená s chlapčenskými zbojstvami, s pasením dobytku, s prácou na záhrade, so štepením stromčekov, do ktorého ma zaučal môj dedo Ján. Pred očami mám aj obrazy babkiných makovo-slivkových koláčov a lesných jahôd, malín a černíc, ktorých bolo veľké množstvo v blízkych lesoch.

Patrilo už v detstve čítanie kníh k vašim záľubám? Aký mali vzťah ku knihám vaši rodičia? Mali ste rodinnú knižnicu?

Moji rodáci boli, ako som uviedol, väčšinou roľníci, viac sa starali o žalúdok ako o dušu. Veľa všelijakých kníh mali iba pán farár a súdruh učiteľ. Doma sme mali Bibliu, rozličné kalendáre a dedo odoberal Roľnícke noviny. Vďaka týmto knihám a novinám som sa naučil dobre čítať. Súdruh učiteľ Krajňák prikázal všetkým brezovským deťom, aby si požičiavali knihy zo školskej knižnice. Bol to síce direktívny zásah do môjho slobodného detského sveta, ale v konečnom dôsledku som mu vďačný za objavovanie sveta kníh.

Spomeniete si ešte na svoje obľúbené knihy z tých čias?

Úprimne priznávam: nemal som v detstve obľúbené knihy. Mal som len obľúbených hrdinov. Boli to iba rozprávkoví hrdinovia. Pri čítaní rozprávok som zistil, že v nich vždy zvíťazí dobro nad zlom. Chcel som sa uistiť, že je to tak, preto som prečítal všetky rozprávkové knižky, ktoré boli v školskej knižnici. Nebudem uvádzať knihy mladosti, lebo, ako som naznačil, išlo väčšinou o rozprávkový žáner. Radšej sa pristavím pri dospelom období, keď som vedel podstatne viac o svete kníh, o ich autoroch, o ich hodnote pre ľudský život. Čítal som a čítam všetko, čomu hovoríme beletria, poézia, dráma. Skúsim vymenovať niektoré z kníh od domácich a zahraničných autorov, ktoré má nejakým spôsobom oslovili: Antoine de Saint-Exupéry – *Malý princ*, Fiodor Michajlovič Dostojevskij – *Hráč*, Milan Kundera – *Nesmrtelnosť*, George Orwell – *1984*, Michail Bulgakov – *Majster a Margaréta*, Martin Buber – *Ja a ty*, Charles Bukowski – *Príbeh obyčajného šialenstva*, Čingiz Ajtmatov – *Popravisko*, Joseph Heller – *Hlava XXII*, Pavol Országh Hviezdoslav – *Topelci*, Ivan Krasko – *Svadba*, Margita Figuli – *Tri gaštanové kone*, Ján Červěn – *Modrá katedrála*, Dobroslav Chrobák – *Drak sa vracia*, Rudolf Fabry – *Ja je niekto iný*, Stanislav Rakús – *Žobráci*, Dušan Dušek – *Počítanie na prstoch*, Marián Milčák – *Teserakt*, Peter Pišťanek – *Rivers of Babylon*, Peter Macsovszky – *Strach z utópie*. V iných knihách, ktorých názov a autora už nebudem uvádzať, som si poznačil zaujímavý koncipovaný dialóg postáv, v iných originálny obraz, rým či dobre urobený opis. Som presvedčený, že dobre napísané knihy majú dlhý život.

Dostali sme sa k obdobiu dospievania. Na akom type strednej školy ste študovali?

Bola to stredná všeobecnovzdelávacia škola v malom mestečku Giraltovce. Úroveň školy nebola najlepšia. Chýbali najmä učitelia cudzích jazykov. Keďže sme sa nedelili na humanitnú a prírodovednú časť, študenti s humanitným nadaním pokrivkávali v matematike, chémii a fyzike a naopak, nadaní študenti v prírodovedných predmetoch sa väčšinou nudili na hodinách slovenčiny alebo dejepisu. Vďaka mladej vzdelanej učiteľke slovenčiny pani Klemovej som tri (štúdium na strednej všeobecnovzdelávacej škole bolo trojročné) strávené roky na tejto škole nepovažoval za stratené. Popri štúdiu som hrával aj futbal za miestny futbalový oddiel. Nahovoril ma na to náš učiteľ matematiky pán Sládeček, ktorý trénoval futbalových dorastencov. Zistil, že som veľmi rýchly. Stovku som mal hlboko pod jedenásť sekúnd. Volal ma brezovský rýchlik. Vďaka tejto prednosti ma nemali radi obrancovia, ba ani brankári. Keď som prišiel na vysokú školu, moja futbalová kariéra sa predčasne skončila, lebo som pochopil, že rýchlosť je možno zaujímavá pre futbal, ale nie pre recepčnú kvalitu umeleckej literatúry. A ja som sa chcel venovať predovšetkým poznávaniu umeleckej literatúry.

Čomu ste sa venovali popri škole?

Študentskému divadelnému umeniu. Boli sme dobrá partia piatich chalanov, ktorú v tom čase zaujalo kreatívne zosmiešňovanie spoločensko-politických pomerov Milanom Lasicom a Júliusom Satinským. Skúšali sme napodobňovať ich dialogizovanú reč, pričom námety sme zbierali nielen v našej škole, ale aj v miestnom prostredí obchodov, krčiem, dedinských zábav, diskotiek, svadieb... Mali sme u spolužiakov úspech. Tešili sa na naše vystúpenia. Bolo to najmä z dôvodu, že v našich divadelných scénkach objavili nielen postavy niektorých našich učiteľov, ale aj mestskej honorácie. Ku koncu štúdia ma spomínaná učiteľka slovenčiny presvedčila, aby som svoj múzický talent išiel prezentovať na divadelnú fakultu v Bratislave. Nezobrali ma tam. V škole som sa aspoň pochválil, že otázky mi kládol sám veľký Karol L. Zachar, ktorého som, mimochodom, vedel veľmi dobre imitovať alebo parodovať. Do pamäti sa mi vryla jedna jeho otázka na prijímacej skúške, ktorá dosť vystihovala jeho neohrabaný postoj k adeptom divadelného kumštu z iného než jeho preferovaného regiónu Slovenska: „A ako že ste do tej Bratislavy prišli: pešo alebo koňmo?“

Ako sa ďalej vyvíjal váš záujem o tento kumšt? Alebo vás neúspech na prijímacej skúške od divadelníctva odradil?

Odradil ma od ďalších pokusov stať sa adeptom herectva. Neodradil ma však od divadelného umenia. Na vysokej škole som sa stal členom hereckého kolektívu študentského divadla na Filozofickej fakulte v Prešove, ktorý viedol Karol Horák. Po skončení školy som pravidelne niekoľko rokov recenzoval divadelné predstavenia DJZ v Prešove. Dodnes sledujem divadelný život – buď naživo v hľadisku, alebo prostredníctvom odborných časopisov na Slovensku, čiastočne v Čechách.

Ak hovoríme o vašom vzťahu k umeniu, nemôžeme obísť výtvarníctvo. To má akú genézu?

Na základnej škole som si robil do zošita perokresby prírodných objektov, krajíniek, postáv. Skúšal som aj skice ľudskej tváre v psychologicky rôznych prejavoch smútku, radosti,

bolesti. Pokúšal som sa zachytiť farebnú atmosféru krajiny v jednotlivých ročných obdobiach. Slovom, bola to taká milá zábavka, ktorá u mňa neskôr, na vysokej škole, prerástla do vážnejšieho záujmu o výtvarné umenie. Veľmi mi v tom pomohla výtvarná teoretička a skvelá pedagogička Luba Belohradská, ktorá dejiny výtvarného umenia prednášala netradične prostredníctvom jej vlastných príbehov z návštev významných európskych galérií a zo stretnutí s teoretikmi výtvarného umenia s európsky a svetovo známymi avantgardnými maliarmi, sochármi. Aj vďaka nej nestojím pred výtvarnými artefaktmi ako dezorientovaný divák.

Ako vám utkveli v pamäti šesťdesiate roky?

Bol som dieťa vidieka, preto som nemal možnosť v uvedených rokoch bližšie spoznať spoločenský, ale najmä politický pohyb v mestskom prostredí. Môj dedo Ján, ktorý počúval Rádio Slobodná Európa, mi občas čo-to povedal o niektorých udalostiach tohto obdobia. Od neho som sa napríklad dozvedel, že Afrika je v „ohni prevratov“ (neskôr som pochopil jeho metaforu: niektoré africké štáty získali v spomínaných rokoch nezávislosť od koloniálnych veľmocí), že Valentina Vladimirovna Tereškovová ako prvá žena vzlietla do vesmíru na kozmickej lodi a že v našej republike sa piateho januára 1968 začala Pražská jar. Nesledoval som veľmi politiku, takže dedova informácia o januárovej jari v Prahe ma trochu zaskočila. Vtedy som si myslel, že si pomýlil ročné obdobia, ale nekomentoval som to.

Ak hovoríme o roku 1968, nemôžeme obísť augustové udalosti. Aké sú vaše spomienky?

Na tento rok si pamätám preto, lebo koncom leta v našej dedine, pred budovou Miestneho národného výboru, „zaparkoval“ jeden sovietsky tank. Presnejšie, pokazil sa, tak ho tam nechali. Celá dedina, ale aj ľudia zo širšieho okolia sa na neho chodili pozeráť. Odvážnejší na neho vyliezli, skákali po ňom. Raz v noci ktosi na neho napísal bielou farbou slovo okupanti. Moja učiteľka dejepisu, ktorej som povedal, aby mi vysvetlila, čo toto slovo znamená, mi odpovedala, že okupanti sú naši priatelia, ktorí nás prišli oslobodiť. Dnes sa nad jej odpoveďou pousmejem. Môj dedo Ján mi, na rozdiel od pani učiteľky, pomerne dôkladne priblížil svet KSČ i „dubčekovskú“ politiku. Ten tank nejakí chlapi odtiahli po roku z dediny. Po ňom zostala na tráve pomerne dlhý čas iba veľká olejová škvrna.

Už viackrát ste v našom rozhovore spomenuli deda Jána. Predpokladám, že mal na vašu výchovu značný vplyv. Aký bol jeho životný osud?

Mal. Ako chlapec som pozoroval jeho správanie v rodine. Autoritu v nej získaval dodržiavaním kultúrnych tradícií, „sedliackym rozumom“ v hospodárení a prirodzenou autoritou v dedinskom prostredí, ktorá bola podmienená jeho americkou životnou skúsenosťou, a jeho komunálnymi politickými ambíciami. Tie prejavil po roku 1945, keď vstúpil do Demokratickej strany, stal sa starostom v dedine. Nepáčila sa mu vládna politika, ktorú kritizoval, za čo ho komunisti poslali po roku 1948 ako kulaka na „prevýchovu“ do väzenia. Keď sa vrátil, kúpil si rádio, naladil si stanicu Slobodná Európa a vždy večer pred spaním počúval správy. Babka mu toto posedávanie pred rádiom najprv tolerovala, neskôr sa na neho zlostila, dôvodiac, že Ameriku aj tak na Slovensko nedotiahne. Dedo nemal potrebné vzdelanie, zato mal dobrý

pozorovací talent, dobrú intuíciu a dobrý informačný zdroj, ktoré mu umožnili hodnotiť svet slobodne. Tieto jeho danosti mi boli veľmi sympatické. Keď som bol na strednej škole, povzbudzoval ma, aby som sa nebál povedať svoj postoj: „Len vtedy si ťa ľudia všimnú. A keď ten postoj bude vyargumentovaný, všimnú si ťa ešte viac.“

Začiatkom sedemdesiatych rokov ste začali študovať slovenčinu a výtvarnú výchovu na prešovskej fakulte. Prečo ste si zvolili túto kombináciu?

Z ponuky študijných programov tejto fakulty sa mi kombinácia slovakistiky, ktorej som sa na strednej škole najviac venoval, s výtvarným umením, ktoré mi konvenovalo už na základnej škole, prišla ako najlepší výber.

Ako si spomínate na vtedajšie štúdiá?

Z dnešného pohľadu sa vtedajšie štúdium od toho súčasného veľmi nelíšilo. Prednášky striedali semináre. Diskusie s pedagógmi boli veľmi otvorené, relatívne slobodné. Dokonca aj v predmete súčasná slovenská literatúra, ktorú nám prednášal docent Imrich Vaško. Treba si uvedomiť, že to bolo obdobie začiatku sedemdesiatych rokov, keď normalizačná politika siahala všade, aj na akademickú pôdu. Táto politika sa usilovala ovplyvniť kde-čo. Siahla aj na viaceré ročníky Akademického Prešova, súťaže slovenských vysokoškolákov v niektorých umeleckých disciplínach: umeleckom preklade, vlastnej literárnej tvorbe, divadielkach poézie, umeleckom prednese poézie a prózy. Z vlastnej skúsenosti viem potvrdiť, že ideológovia KSČ sa usilovali preniknúť do slobodného sveta umenia a tajomstiev umeleckých metafor tohto podujatia. Našťastie sa im to väčšinou nepodarilo. Ápečko, tak sme familiárne hovorili tomuto podujatiu, bolo nielen pre mňa, ale aj pre jeho ďalších účastníkov (medzi nimi boli aj známi básnici, prozaici, prekladatelia, herci a literárni vedci z celého Slovenska) ozajstnou, neformálnou prehliadkou umeleckej tvorivosti. Nedá mi, aby som v súvislosti s Akademickým Prešovom nespomenul meno dramatika a dodnes môjho dobrého priateľa Karola Horáka, ktorý bol a stále je „dušou“ tohto podujatia. Ako študentovi mi poskytol realizačný priestor v hereckom kolektíve jeho študentského divadla a neskôr, ako pedagógovi, mi umožnil pracovať v organizačnom štábe tohto podujatia a súčasne porotcovať v kategórii umelecký prednes.

Na aké predmety sa vtedy kládol dôraz? Predpokladám – aspoň pokiaľ ide o slovakistiku – , že to boli skôr historické disciplíny.

Pravdaže, najmä na tie, ktoré nemali dosah na problematizovanie vládnej politiky: dejinný rozmer slovenskej literatúry, verzológia, literárna komparatistika, plus väčšina jazykovedných disciplín.

Prejavovala sa vtedajšia politická situácia na spôsobe, akým sa vyučovala literatúra? Pociťovali ste ako študenti, že sú pedagógovia pod nejakým tlakom?

My študenti sme to necítili, hoci sme žili tvrdé normalizačné obdobie. Bolo to vďaka našim pedagógom. Viem, že to boli predovšetkým intelektuáli, humanisti a vedci s kritickým myslením. Práve preto vedeli byť v tejto politicky a ľudsky neprijemnej situácii „lasicovsky“ duchovne slobodní aj pred študentmi.

Ktorí pedagógovia mali na vás najväčší vplyv?

Katedra slovakistiky mala veľmi kvalitných pedagógov. Spomeniem tých, ktorí má najviac oslovili buď svojimi vedomosťami, prednáškami alebo tvorivými prístupmi pri analýzach literárnych textov alebo jazykovedne koncipovaných textových materiálov: Pavol Petrus, Ľudovít Novák, Ján Sabol, Ján Horecký, Albín Bagin, František Štraus, Stanislav Rakús, Juraj Furdík, Hana Bacigálová-Valcerová. Z tejto tvorivej literárnej dielne vyšiel aj Ján Zambor, s ktorým som spolupracoval pri niektorých jeho projektoch z dejín slovenského literárneho realizmu. Rozumel som si aj s germanistom, básnikom a prekladateľom Ladislavom Šimonom a rusistom a prekladateľom Valerijom Kupkom. Aj Katedra výtvarnej výchovy mala v tom čase výrazné osobnosti slovenskej maľby a sochárstva. Spomeniem známych maliarov Jozefa Bendíka, Júliusa Hegyesyho a Juraja Kresilu, sochárov Júliusa Machaja, Františka Patočku a maliara a grafika Tibor Gála.

Spomenuli ste viacero významných osobností. Ako na vás vtedy pôsobili napríklad Ľudovít Novák, Ján Horecký alebo Albín Bagin? Bol priestor na to, aby ste ich spoznali aj z ľudskej stránky?

Ďakujem za túto otázku. Až pri hlbšom rozmyšľaní o nej som si uvedomil, aké osobnosti slovenskej jazykovedy a literárnej vedy nás učili na vysokej škole v Prešove. Na troch uvedených pedagógov si veľmi dobre pamätám.

Profesor Ľudovít Novák bol v tom čase už starší pán. Jeho prednášky boli skôr spomienkami na časy vlastných jazykovedných aktivít a redakčnej práce pri tvorbe štrukturalistických periodík *Linguistica Slovaca* ako odpoveďami na otázky modernej fonológie. Často som ho stretol v jedálni alebo kaviarni prešovského hotela Dukla. Bol výborný spoločník, diskutér, „spomienkár“. Z toho dôvodu sa radi pri ňom zastavili alebo pri ňom posedeli starší kolegovia z univerzitných filologických pracovísk. Po skončení pracovného pomeru na fakulte odišiel bývať do Lubochne. Počas literárnej exkurzie v roku 1980 sme ho spolu so študentmi navštívili v jeho veľkom dome. Potešil sa našej návšteve, ukázal nám svoj pracovný priestor, v ktorom nechýbal starý písací stôl a niekoľko veľkých čiernych psov, o ktoré sa staral. Koncom septembra 1992 profesor Novák zomrel. Bol som mu na pohrebe. Myslel som, že ako skvelý slovenský jazykovedec a intelektuál bude pochovaný na Národnom cintoríne v Martine, ale nestalo sa tak. Svoj večný sen o tom, aby sme v slovenčine mali iba jedno i, lebo, ako zdôrazňoval, je to len jedna fonéma, sníva na cintoríne pod hlavnou cestou v Lubochni.

Profesor Horecký bol externým pracovníkom katedry. Prichádzal z Bratislavy raz do týždňa prednášať študentom všeobecnú jazykovedu a základy slovenskej terminológie. Ktosi z kolegov po prednáške zo všeobecnej jazykovedy povedal, že ten človek má mozog ako britvu. Mal pravdu, bol nesmierne invenčný v jazykovedných problémoch. Prirodzene, že mal rád rozmýšľajúcich študentov. Tým odpustil aj neznalosť elementárnych vedomostí. My sme mu ako študenti zase odpustili klepotavé zvuky, ktoré pri prednášaní vychádzali z jeho slabo upevnených zubných protéz.

Albína Bagina objavil v košickom štúdiu Slovenského rozhlasu Stanislav Rakús ako vynikajúceho analytika slovesných umeleckých textov. Tieto svoje prednosti Bagin prezentoval študentom po príchode na slovakistické pracovisko FF UPJŠ v Prešove v roku 1966. Ja som ho poznal ako učiteľa a potom krátko ako kolegu, pretože na jeseň v roku 1977 odišiel na žiadosť profesora Jána Števíčka na bratislavské slovakistické pracovisko UK. Ako študenti sme ho obdivovali najmä pre

jeho encyklopedické vedomosti o slovenskej literatúre. Mohli sme sa spýtať na akéhokoľvek slovenského básnika, prozaika alebo dramatika, o každom jednom najprv povedal čosi z jeho životopisu, vymenoval jeho tvorbu a pri analýze literárneho textu bol neskutočne invenčný a výpovedne presný. Ako diskutér bol vecný, kontextový, otvorený názorom iných. V tom mi bol veľmi blízky. Je veľká škoda pre slovenskú literárnu vedu, že zomrel veľmi mladý. Pred smrťou napísal vynikajúcu knihu esejí *Traja majstri*, ktorú dávam do čitateľskej pozornosti najmä mladšej generácii.

Aká bola téma vašej diplomovej práce?

Básnický slovník Pavla Országha Hviezdoslava. Bol to nápad profesora Pavla Petrusa, vtedajšieho vedúceho Katedry slovenského jazyka a literatúry, ktorý bol na študijnom pobyte v Budapešti, kde objavil básnický slovník Sándora Petőfiho. K tomu treba dodať, že v povojnovom období začali vznikať podobné slovníky (alebo sa o nich uvažovalo) aj v iných krajinách: Poľsku (Mickiewiczov), v Sovietskom zväze (Puškinov, Ševčenkov), v Bulharsku (Botevov), Rumunsku (Eminescov) a v Nemecku (Goetheho). Cieľom ich vzniku bolo presnejšie zmapovať jazykový prínos národných klasikov vo vývine národného jazyka. Profesor Petrus mal v úmysle vytvoriť na prešovskej slovakistike autorský slovník, pričom hľadal nášho klasického básnika, na ktorom by svoj experiment zrealizoval. Po určitom čase to vzdal, lebo zistil, že to nie je práca pre jednotlivca, ale pre skupinu odborníkov z rozličných filologických oblastí. Pozitívom tejto práce bolo pre mňa to, že som sa dôkladne zoznámil s Hviezdoslavovým slovníkom a jeho poetikou.

Už dávnejšie mi o potrebe „hviezdoslavovského“ slovníka hovoril profesor František Koli. Je podľa vás možné, že raz takýto slovník na Slovensku vytvoríme? A aký by bol jeho prínos?

Nevidím to optimisticky. Najmä z dôvodu problémov pri vytvorení veľkého kolektívu odborných pracovníkov, ktorí by mali motiváciu pracovať na takomto projekte. Je veľa ďalších otvorených otázok. Napríklad, či postačuje cieľ spomínaných slovníkov, či netreba tento cieľ prehodnotiť na základe súčasnej lexikografickej praxe. Okrem toho by bolo potrebné sa dohodnúť na jednotnom postupe pri výbere textového materiálu, pri tvorbe slovníkového hesla, pri výbere a dĺžke exemplifikácií atď.

Kam viedli vaše kroky po skončení vysokoškolských štúdií?

Spomínaný profesor Petrus ma po skončení štúdia oslovil, či by som nechcel zostať pracovať ako asistent na takpovediac domácej slovakistickej katedre z dôvodu, že ma poznal nielen z literárnych seminárov, ale aj z práce tzv. študentskej vedeckej pomocnej sily. Pomáhal som mu totiž asi tri roky pri jeho výskumných aktivitách z obdobia slovenského literárneho realizmu, osobitne pri zhromažďovaní korešpondenčného, ale aj iného archívneho materiálu súvisiaceho so životom a tvorbou S. H. Vajanského, T. Vansovej a E. M. Šoltésovej.

Bol to práve profesor Petrus, ktorý ovplyvnil váš vedecký záujem o obdobie realizmu? Aký bol vtedy váš vzťah k tomuto obdobiu?

Myslím si, že on bol hlavným motivátorom môjho záujmu o toto literárne obdobie. Ako jeho študentská vedecká sila som s ním vstupoval do diskusií nielen o metodológii a metodike tvorby korešpondencií našich realistov, ktoré som mu pomáhal spracúvať, ale aj o autorskej metóde Vajanského. Rozhodoval som sa, či stredobodom môjho literárnovedného výskumu bude

Hviezdoslavovo dielo alebo prozaická tvorba Martina Kukučina. Keďže o Kukučina bol väčší odborný záujem, rozhodol som sa pre Hviezdoslava.

Pavol Petrus patrí medzi významných literárnych historikov 20. storočia. Ako si na neho spomínate?

Profesor Petrus bol na pracovisku prirodzenou autoritou. Ako absolvent bratislavskej školy profesora Andreja Mráza nám vždy prízvukoval, že dobrého študenta veľmi nezaujímá, či učiteľ ovláda najnovšie metodické teórie výučby, ale najmä čo prednáša a akú úroveň majú výsledky jeho literárnovedného úsilia. Prednostne ho zaujímalo, kde učiteľ na vysokej škole publikuje, aké sú ohlasy na jeho publikovaný výskum. Bol výborný diskutér a trpezlivý hľadač vedeckej pravdy. Okrem toho bol dobrý metodológ, literárny komparatista a historik literatúry. Vedel poradiť, akou výskumnou cestou sa treba uberať pri skúmaní rozličných literárnych tém, a to nielen tém z obdobia literárneho realizmu a symbolizmu, v ktorých sa naozaj dobre vyznal.

Aké boli vaše pedagogické začiatky? Mali ste na začiatku vzory, ktoré ste chceli nasledovať?

Začiatkom septembra 1977 som prišiel z povinnej ročnej vojenskej služby, ktorú som absolvoval v českom meste Příbram. Vojenské prostredie má veľmi nepoznačilo. Vo voľnom čase som často cestoval do neďalekej Prahy. Pomerne dobre som spoznal pražský svet kultúry – literárnej, divadelnej a výtvarnej. Po príchode z nezmyselného sveta vojenských povelov a cvičení do mne známeho prešovského vysokoškolského prostredia som začal ako pedagóg-asistent viesť semináre zo slovenského a českého realizmu a symbolizmu. Profesor Petrus, ktorý bol odborným garantom tohto predmetu, mi nedal žiadne didaktické inštrukcie. Iba mi pripomenul naše spoločné semináre: uč kriticky, tak, ako sme spolu viedli debaty o literatúre! Odľahlo mi. Povedal som si: pre dialóg učiteľa so študentom na vysokej škole sú dôležité osobnostné vyžarovanie pedagóga, jeho intelektuálny a vzdelanostný rozmer a jeho neprehliadnuteľná vášeň učiť tak, aby študent vôbec nezapochyboval o dôležitosti literárneho umenia pre ľudský život.

Možno sa mýlim, ale predpokladám, že ste niečo ako stud pred študentmi nepocítovali. Narážam teraz na vaše stredoškolské skúsenosti s herectvom. Aký máte vzťah k tejto práci?

Máte pravdu, stud alebo trému som ako pedagóg nikdy nepocítil. Či to bolo dané mojou divadelnou skúsenosťou, nuž, možno aj áno. Priznám sa, nerozmýšľal som o tom takto. Tak či tak, boli chvíle, keď som sa tešil na seminárne cvičenia z dvoch predmetov, ktoré som učil. Boli to literárna estetika a dejiny slovenskej literatúry obdobia realizmu a symbolizmu. Práve na seminárnych cvičeniach z týchto predmetov som vymyslel problémové témy, ktoré privítali dobrí študenti. Bola s nimi radosť diskutovať.

Ako literárny vedec ste začínali pôsobiť v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch. Čo vtedy najviac vplývalo na prácu vedeckých pracovníkov? Museli ste splňať nejaké plány? A ako to bolo s výberom tém pre vedecké práce?

V tom čase neexistovali také možnosti zapojenia sa do grantových agentúr, ako to poznáme z dnešných čias. Existovali cielene zamerané štátne plány výskumu. O nich som čo-to vedel, ale ako mladý asistent som sa viac sústreďoval na prípravu na výučbu a na plnenie plánu doktorandského štúdia.

V roku 1985 ste získali vedeckú hodnosť kandidáta vied na Literárnovednom ústave SAV v Bratislave. Aká bola téma vašej kandidátskej práce?

Bola na hviezdoslavovskú tému: Hviezdoslav a česká poézia.

O štyri roky neskôr sa v Československu zmenil režim. Čo pre vás vtedajšie spoločenské zmeny znamenali? Aké ste mali očakávania od nových pomerov?

Ako nestraník som nemal nijaké dilemy. Bol som rád, že nastala zmena režimu. To, čo sa v oných prelomových dňoch a týždňoch u mňa zmenilo, bolo to, že som sa začal zapájať do diskusií o budúcich možných zmenách v kultúrnom a školskom prostredí. Do politického sveta ma to nikdy neťahalo najmä z dôvodu straty súkromia, ale aj preto, že stranícka politika nemá v oblube ľudí, ktorí neplnia kolektívne rozhodnutia. Priznám sa, že som privítal vznik Slovenskej republiky z dôvodu, že som v tomto politickom akte videl pozitívnu udalosť: zavŕšenie dlhotrvajúceho úsilia našich literárnych romantikov a príležitostných politikov získať nielen kultúrno-etnickú, ale aj politickú samostatnosť. Vtedy som, pravda, netušil, čo všetko politici, nielen naši, až dodnes navysťrajajú. Myslím si, že ich najväčším problémom je, že sú viac rukojemníkmi biznisu, vlastného nekritického ega a politickej moci ako moci zákonov práva a vedeckých poznatkov o vízii spoločného dobra v štáte.

Po revolúcii ste naďalej pôsobili ako pedagóg a literárny vedec. Mali ste potrebu niečo meniť na svojej práci?

Nemenil by som nič na charakteristike vedca, ktorú som si osvojil v období, keď som bol doktorand: mal by byť obdarený pochybovaním o platnosti poznania, mal by byť dobre zorientovaný v odbore, mal by používať argumentujúcu komunikáciu v odborných sporoch. Na tom by som dodnes nemenil nič. To, čo by som menil na svojej práci pedagóga, súvisí so spôsobom vedenia seminárov. Myslím si, že som dával málo priestoru študentom, ktorí neboli premianti v literárnych diskusiách. Pritom na skúškach ma príjemne prekvapila hĺbka odpovedí práve týchto „mlčiach“ študentov.

Porozprávajme sa teraz o vašom vzťahu k P. O. Hviezdoslavovi. Venujete sa mu už od vysokoškolských čias po súčasnosť. Ako sa za tento čas vyvíjal váš pohľad na jeho dielo?

Keď som sa prvýkrát stretol s Hviezdoslavovou poéziou, nevedel som pochopiť, prečo autor svoje vety tak čudne povykrúcal. Možnože práve toto začudovanie bolo kdesi na začiatku môjho neskoršieho odborného záujmu o tohto básnika. Postupom času ma na jeho diele začalo zaujímať mnoho iných vecí. Dodnes sa pokúšam porozumieť najmä jeho autorskej metóde.

V roku 1998 ste sa vrátili k téme vašej kandidátskej práce a vydali ste svoju prvú monografiu s názvom *Hviezdoslav a česká poézia*. Čo ste v nej chceli zdôrazniť?

Hviezdoslav už počas svojho aktívneho literárneho života bol známy v literárnych a časťočne aj v kultúrno-politických kruhoch nielen na Slovensku, ale aj v Čechách. Prťahoval pozornosť aj dobovej literárnej kritiky a publicistiky na slovenskej i českej strane. Dôkazom je skutočnosť, že ešte za jeho života v roku 1919 literárny estetik a kritik Pavol Bujnák napísal o básnikovi monografiu *Pavol Országh Hviezdoslav*, v ktorej nezabudol čitateľom

pripomenúť Hviezdoslavove blízke vzťahy s českou literatúrou a kultúrou. Prehľadnejší rozmer Hviezdoslavovho vzťahu k českému prostrediu, a to nielen literárnemu, urobil Albert Pražák v knihe *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*, vydané v Bratislave roku 1955. Pražák, ako je známe, sa so slovenským básnikom osobne poznal a o jeho živote a diele bol dobre informovaný. Nateraz v jedinej monografii o Hviezdoslavovej lyrickej poézii od Stanislava Šmatláka (*Hviezdoslav. Zrod a vývin jeho lyriky*, 1961) sa otázka Hviezdoslavových medziliterárnych českých podnetov rieši iba v súvislosti s genézou jeho realistického jambu. Vychádzajúc z faktu improvizovanej podoby skúmania vzťahov a súvislostí Hviezdoslava s českým literárnym a kultúrnym prostredím som sa pokúsil systematickejšie skúmať v uvedenej knihe. Na ploche štyroch „bilaterálne“ zameraných kapitol som podrobne analyzoval vzťahy medzi Hviezdoslavom a štyrmi predstaviteľmi českej poézie – Janom Nerudom, Vítězslavom Háľkom, Svatoplukom Čechom a Jaroslavom Vrchlickým. Zistil som, že Hviezdoslav nepodľahol sugesciám ich literárneho rukopisu. Naopak, vo svojom diele uplatnil vlastnú tvorivú cestu, avšak treba zdôrazniť, že každý z uvedených básnikov mu otvoril cestu k novým témam a novým inšpiratívnym umeleckým riešeniam. Musím zdôrazniť, že vďaka tejto téme som sa musel zorientovať vo výskumnej komparatívnej metóde, ku ktorej mi užitočné rady dali Dionýz Ďurišin a Pavol Petrus. Okrem toho som absolvoval viaceré pobyty v pražských archívoch, mnoho hodín som presedel nad Hviezdoslavovou korešpondenciou a ďalšími materiálmi v Národnom literárnom archíve v Martine a v Literárnej expozícii P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne. Pripomenúť chcem aj veľmi užitočné rozhovory na uvedenú tému so Stanislavom Šmatlákom. Myslím si, že napriek týmto mojim analytickým štúdiám ostáva otvorený priestor pre ďalšie skúmanie externo-kontaktoých a typologických súvislostí a podnetov Hviezdoslavovho literárneho diela k českému literárnemu a mimoliterárnemu životu v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia.

Aké miesto vôbec patrí Hviezdoslavovi v dejinách slovenskej literatúry?

Hviezdoslav tvoril koncepciu syntetického umeleckého diela. Podstatným znakom tejto koncepcie bola monumentálnosť (úplnosť, univerzálnosť, polyfunkčnosť) výpovede, na ktorú upozornili viacerí slovenskí literárni vedci. Tá sa prejavuje nielen v charakteristických znakoch jeho poetiky (zážitková opisnosť, operatívnosť výrazu, parnasistický „vysoký štýl“), ale aj v šírke a cyklickosti jeho lyriky, epiky a drámy, prípadne aj v žánrovej skladbe (lyrická pieseň, reflexívna báseň, príležitostná báseň, prírodná lyrika, sonet, elégia, žalm, óda, hymnus, lyricko-epická báseň, poéma, дума, balada, povest', legenda, biblická poéma, epická poéma, spoločenský epos, historická dráma). Naplnenie tejto koncepcie ho nútilo – okrem iného – suplovať aj žánre, ktoré v slovenskej literatúre nejestvovali alebo neboli dostatočne rozvinuté. To, čo nevedel pokryť vlastnou tvorbou, nahrádzal, najmä na sklonku svojho života, prekladmi inonárodnej literatúry. Do svojej básnickej koncepcie zahrnul aj pretrvávajúci spor o samotnú existenčnú podstatu slovenského kultúrno-národného modelu. Tento spor, ktorý možno v skratke charakterizovať ako spor dvoch kultúrnych tradícií, to značí „nízkej“ sedliackej a „vysokej“ zemianskej kultúry, sa pokúsil preklenúť syntézou oboch kultúr. V dôsledku spájania špecificky slovenského a európskeho záväzného kultúrneho modelu jeho dielo „kolíše“, ako zdôraznil Peter Zajac, medzi „domácim nadväzovaním“ a „európskymi historickými a generačnými súvislosťami“. Súčasne sa tento model podpísal pod rozporuplnosťou jeho postavenia v spoločensko-kultúrnej realite dneška. Oficiálne je najľudovejší, najslovenskejší, ale súčasne,

najmä v „ľudovom“ čitateľskom povedomí, nepopulárny básnik. Vo svojej oficiálnej prezentácii sa stal priam kultovou, reprezentatívnou osobnosťou slovenskej duchovnej tvorivosti, avšak v recepcnej praxi je stále autorom „nezrozumiteľnej“, „zložitej“, „vysoko kultivovanej“ poézie. To, čo je z artistnej literárnej kultúry najzreteľnejšie vpísané do Hviezdoslavovej autorskej stratégie a postoja, to značí básnický jazyk s jeho štruktúrovanosťou a tvarovosťou, práve to čitateľsky najviac odrádza. Vychádzajúc z recepcného hľadiska, možno by celý problém vyriešili metatextové činnosti, napríklad kvalitné intrapreklady alebo intersemiotické prepisy jeho textov. Nemožno však zabúdať na pozíciu samého Hviezdoslava. Podľa neho by celý problém zmyslu jeho tvorby zostal iba na takom čitateľovi, ktorý je schopný formulovať poznatok o prečítanom, o spôsobe existencie prečítaného. V básni *Netrápte sa, piesne moje* (Stesky, 1903) dal svojim potencionálnym čitateľom návod na recepcnú stratégiu svojich textov. Jej signály zakódoval v spojeniach: „neviete byť („piesne moje“, J. G.) ľahké“, „neviete sa kloniť“, „zriedkavé sú dary ducha“, „nesnádnو každému sa prispôbiť“. Touto básňou upozornil všetkých, že jeho dielo nebude nikdy zdrojom oddychu či mimoliterárnych pragmatizmov, ale podnetom k dialógu a reflexii a primárnou plochou estetickéj identifikácie. Hviezdoslav je originál, nemožno ho s nikým porovnávať. Je trvalou a nezameniteľnou súčasťou nášho literárneho života, našej kultúrnej histórie.

Kde ešte vidíte biele miesta v našom poznaní jeho diela, prípadne osobnosti?

Nie je dokončená analýza siete medziliterárnych vzťahov Hviezdoslava k dobovému literárnemu kontextu a k textom literárnych osobností, ktoré recipoval. Nemáme ešte k dispozícii komplexne (monograficky) zmapované jeho dielo. Chýbajú vedecké vydania jeho básnických textov. Nie je o ňom vytvorený filmový dokumentárny portrét. Je toho ešte veľa, čo by stálo za výskumnú pozornosť. Verím, že sa týchto príležitostí chytiť mladí šikovní literárni vedci a filmoví dokumentaristi a posunú poznanie tohto básnika o niečo dopredu.

V roku 2006 ste pre Knihnicu slovenskej literatúry, známu knižnú edíciu, zostavili výber z Hviezdoslavovho diela. S akými zámermi ste k tejto práci pristúpili?

V tomto výbere som chcel predstaviť z Hviezdoslavovho diela tie jeho básnické projekty, ktoré z môjho pohľadu majú výraznú umeleckú a výpovednú hodnotu. Konceptia výberu mi tento spôsob prezentácie básnikovej tvorby dovoľovala. Súčasťou výberu je kalendárium, výber odbornej literatúry, komentáre a vysvetlivky k vybraným textom a doslov, v ktorom som sa pokúsil definovať básnikovu zobrazovaciu metódu, jeho poetiku, tematické dominanty a jazykovo-štylistické osobitosti. Napriek tomu, že výber nemá vedecké ciele, poskytuje čitateľskému publiku dostatočne presný obraz o Hviezdoslavovi básnikovi a človekovi.

Mimochodom, ako hodnotíte prínosy Knihnice slovenskej literatúry? Splnila podľa vás ciele, s ktorými vznikala?

Nazdávam sa, že vcelku splnila, hoci treba priznať, že subjektívny rozmer výberu zostavovateľmi mohol mnohým čitateľom prekážať. Možno v budúcnosti vzniknú kompletne vedecké vydania niektorých vybraných klasikov našej literatúry, ktoré potešia najmä náročných čitateľov.

V roku 2009 ste vydali knihu o Hviezdoslavovej dramatike. Akú úlohu zohrávala v jeho tvorbe a ako sa pozeráte na jej význam? Javí sa vám ako aktuálna?

Dramatická tvorba zohrala v Hviezdoslavovom diele pomerne významnú úlohu. Na začiatku jeho tvorivého obdobia sa zdalo, že Hviezdoslav sa stane dramatikom. Svedčia o tom jeho nespočetné dramatické fragmenty, ktoré sa, žiaľ, nezachovali. Mal ich k dispozícii profesor Albert Pražák, ktoré začal postupne triediť, zapisovať a pripravovať na vydanie. Požiar v jeho dome spôsobil, že podstatná časť z nich zhorela. To, čo z nej zostalo, A. Pražák vydal v spomínanej knihe *S Hviezdoslavom*. Országhov raný dramatický program bol naozaj impozantný, ba dá sa povedať, že bol až nadproduktívny. A. Pražák vyslovil myšlienku, že keby bol spracoval všetky tieto námety a keby bol nimi doplnil rad dejinných postáv, ktoré exponoval zo slovenskej a českej histórie, bola by vznikla dramatizovaná legenda slovanského sveta. Hviezdoslav v nich aktualizoval zvrchovanú ideu spravodlivosti, ktorá stála v centre jeho epopejnej tvorby ako idea záväzne platná pre človeka a celé ľudstvo. Riešil ju ako spor medzi individuálnym a kolektívnym (*Vzhľadanie*), meštiackym a šľachtickým (*Pomsta*) a „kaštielom“ a „chalupou“ (*Otčim*). Látково a tematicky sa pohyboval v známom prostredí, no tvarovo sa od neho vzdaloval – smerom k schillerovskej a shakespearovskej dramatickej poetike (najmä v *Pomste*). Nebola to náhoda, ale jasný zámer. Országh bol totiž už v mladosti presvedčený, že k vysokým hodnotám ľudskosti možno dospieť iba spojením vysokej mravnej a intelektuálnej kultúry. Bola to vízia, ktorá pre neho mala vysokú hodnotu. Veril v jej uskutočnenie, čo dával najavo v každom svojom tvorivom umeleckom výkone – lyrickom, epickom i dramatickom. V dráme *Pomsta*, v tomto rozsiahlom päťdejtstvom, sujetovo i kompozične značne komplikovanom „vysokom“ dramatickom útvare, v ktorom nie sú žiadne stopy po ľahkom veselohernom chalupkovskom či palárikovskom modeli drámy, ale ani po v tom čase precizovanom vážnom modeli národnej drámy, jasne vidieť autorovu ideovú a umeleckú reakciu na vrcholiaci a oneskorený romantizmus. Znalosti zo štúdia domácej a zahraničnej baladickéj tvorby a niektoré prvky z vlastného baladického diela transformoval aj do textovo rozsiahleho dramatického fragmentu *Na Luciu*, ktorý však z neznámych dôvodov nedokončil. Zostal zlomkom, pokusom nadviazať na svoj dramatický program, realizovaný v kežmarskom a prešovskom prostredí na konci šesťdesiatych a začiatku sedemdesiatych rokov. Uvedený fragment má v dramatickom programe Hviezdoslava zvláštne postavenie. Svojou torzovitou výpovednou štruktúrou a uplatnením dialogizovanej veršovej formy akoby patrila do obdobia, keď mladý básnik skúšal umelecké možnosti dramatických žánrov. Spôsobom spracovania látky zo slovenskej a slovenskej ľudovej tradície sa ocitol, podobne ako autorova baladická tvorba, na križovatke romantického a realistického umeleckého zobrazovania. Napriek svojej umelecky nevyváženej úrovni zostal dôležitým svedectvom komplikovanej umeleckej cesty Hviezdoslava ako dramatika. Pri písaní svojej poslednej drámy *Herodes a Herodias* (1909) Hviezdoslav vychádzal zo svojho dlhoročného tvorivého záujmu o historické príbehy, v ktorých uplatnil nosné princípy epického a dramatického diela (dialóg, kompozícia, konflikt, postava a i.). Epizáciou a dramatizáciou biblických námětov potvrdil jednu výraznú tendenciu v slovenskej dramatike, ktorá spočívala v aktualizáčnom zacielení tradičných náboženských tém na národnú, predovšetkým dobovú sociálno-politickú situáciu. Sila príbehu spočívala predovšetkým v jeho eticko-sociálnej rovine, teda v tej línii jeho realizmu, ktorú realizoval vo svojich epických dielach. Aby mohol takýto príbeh koncepčne uchopiť, musel sa ako realista vyrovnáť s komplikovaným politickým pozadím Herodesovej vlády, s historickými udalosťami života tetrarchu a s geografickými,

národopisnými, hospodárskymi, filozofickými, mytologickými, etnickými, prírodopisnými a ďalšími osobitosťami realizovaného dramatického príbehu. Okrem toho musel vyriešiť typové, osobnostné a psychologické charakteristiky postáv tak, aby zodpovedali základnému politicko-ideologickému (zápas židovského národa proti rímskej nadvláde) a eticko-hodnotovému (Herodes a Herodias kontra Ján Krstiteľ) konfliktu drámy. Tieto nároky na koncepciu drámy predpokladali spojenie historicko-biblických faktov s autentickým autorským postojom vo vzťahu k dramatickej predlohe. Touto tragédiou uskutočnil ideál tzv. vysokej drámy, ktorý bol súčasťou mnohoprúdových dramatických projektov obdobia slovenského realizmu. Po tejto hre sa ako dramatik definitívne odmlčal. Mal síce v úmysle rozpracovať, ako tvrdil A. Pražák, jánošíkovskú odbojnú tému, ale neozvennosť jeho drámy, najmä u českej divadelnej kritiky, jeho vlastné výhrady voči jej viacerým častiam a slabé pomocné podnety zo strany A. Pražáka rozhodli o tom, že sa ďalších dramatických plánov vzdal. Je to škoda, lebo sme sa mohli dočkať ďalšieho veľkolepého dramatického diela, ktoré mohlo nasmerovať slovenskú dramatikú realistického obdobia k novému produktívnemu umeleckému priestoru. Jeho drámy, zvlášť tá posledná, neboli pre režisérov obľúbenou dramaturgickou ponukou. Nebolo to pre ich ideovú neaktuálnosť, ale predovšetkým pre ich komplikovaný dramatický tvar, ktorý vyžaduje náročnú dramaturgickú úpravu, ale aj režijnú prácu.

Vašu vedeckú činnosť, samozrejme, nemožno obmedzovať len na výskum Hviezdoslavovho diela, ale predsa len asi tvorí jej jadro. Cítite to tiež tak?

Áno, je to tak. Vychádzal som pritom z literárnovednej praxe vyspelých západných kultúr, kde literárni vedci sa podobným spôsobom koncentrujú na skúmanie diela jedného z viacerých klasikov ich národnej literatúry. V malých literatúrach, akou je naša, je to možno pre niekoho luxus, ale ja to tak nevnímam. Hviezdoslavovo dielo za takýto luxus stojí. Dúfam, že po mne príde niekto z mladej generácie, aby pokračoval v tejto zaujímavej vedeckej téme.

Pôsobíte ako literárny historik, no zaujíma ma váš vzťah k súčasnej tvorbe. Sledujete ju?

Pravdaže, sledujem, ale nie tak intenzívne ako kolegovia a kolegyne z akademického prostredia, pre ktorých je táto literatúra vedeckým a pedagogickým záujmom. Samozrejme, viac si všímam novinky z oblasti poézie. V ostatnom čase ma zaujal básnický vývin Mariána Milčáka. Jeho zbierka *Selfie* z roku 2022 je dôkazom, ako sa dá moderným obrazným gnómickým jazykom hlboko a moderne uvažovať o rozličných neduhoch nášho sveta. Keď potrebujem niečo bližšie vedieť o trendoch v slovenskej próze po roku 1990 alebo o konkrétnom mladom slovenskom prozaikovi, obrátim sa na kolegyňu profesorku Martu Součkovú, ktorá je, podľa mňa, najzorientovanejším človekom v tejto oblasti literárneho umenia.

V roku 2007 ste sa stali dekanom Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. S akými ambíciami ste do tejto funkcie nastupovali?

V dejinách mesta Košice po takmer troch storočiach od čias Košickej univerzity (v období 1959 – 1996 sídlila Filozofická fakulta UPJŠ v Prešove) sa znovu etablovala Filozofická fakulta. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika tým doplnila svoju štruktúru klasického vysokoškolského vzdelávacieho modelu. Pre novozaloženú fakultu sme s jazykovedcom profesorom Jánom Sabolom vytvorili logo, ktorého základom je hlaholská graféma S vo význame SLOVO ako symbol

a najdôležitejší pracovný „nástroj“ učiteľov a študentov na Filozofickej fakulte. Hlaholský znak zároveň odkazuje na veľkomoravskú a kresťanskú tradíciu. Písmeno S má hore kruh ako symbol Boha, Božej nekonečnosti, bez začiatku a konca; z kruhu nadol vyrastá trojuholník ako symbol Sv. Trojice. Sediaca múza sa nohou dotýka pásu zeme, ako symbolu dávnej histórie, kolísky ľudstva. Fakulta najprv mala sídlo v improvizovaných priestoroch staršej základnej školy. Ktosi z mojich kolegov raz vtipne poznamenal, že študenti našej fakulty študujú na základnej škole. Mojou základnou ambíciou bolo vytvoriť pre študentov a učiteľov fakulty vhodné výučbové a pracovné podmienky, čo sa mi podarilo vďaka vedeniu univerzity, na čele ktorej stál v tom čase kultúrne rozhladený lekár profesor Ladislav Mirossay. Mojou druhou prioritou bolo nastoliť vysokú úroveň vzdelávacej a vedeckej činnosti a otvoriť fakultu mestu Košice a jeho inštitúciám, ale aj širokému kultúrnemu, akademickému a vedeckému prostrediu na Slovensku a v zahraničí. Som rád, že dnes má fakulta nové priestory, modernú technickú a prístrojovú infraštruktúru vedeckej základne, ponúka študentom zaujímavé študijné programy, pobyty na zahraničných univerzitách, ale napríklad aj prednášky významných domácich a zahraničných odborníkov. V minulom roku fakultné pracoviská odboru filológia sa umiestnili na prvom mieste zo slovenských filologických pracovísk v oblasti publikačných aktivít, čo je ďalší pozitívny signál o jej budúcnosti. A ešte jedna pozitívna správa o fakulte: Pred niekoľkými rokmi som inicioval vytvorenie projektu Ars Šafarikiana. Ide o autorskú prehliadku v literárnej a žurnalistickej tvorbe umelecky nadaných slovenských vysokoškolákov. Jej súčasťou je aj dielňa tvorivého písania pre talenty z oblasti umeleckej literárnej tvorby. Som rád, že toto podujatie sa osvedčilo, má budúcnosť. Osvojili si ho mladí kolegovia z katedry slovakistiky, čomu sa veľmi teším.

Aké postavenie tejto fakulte dnes pripisujete v súčasnom humanitnom vzdelávaní na Slovensku? Kde vidíte jej silné a možno aj slabé stránky?

Na úvod mi dovoľte pripomenúť jeden autentický autobusový príbeh z čias, keď som cestoval z Košíc, kde som býval, do Prešova na fakultu. Na spiatočnej ceste som sa dohodol s tromi mojimi vzácnymi kolegami (Stanislav Rakús, Ján Sabol, Karol Horák), ktorí bývali tiež v Košiciach, že čas v autobuse si budeme krátiť analýzou témy „ticho v literatúre“. Po nejakom čase trochu hlasnejšej debaty prišiel k nám jeden veľký chlap, ktorý írečitou šarištinou k nám prehovoril: „Chlopi, nežnám kto sce, ale teľo glupocin (hlúpostí, J. G.), co vy pohutorili za dvacet minút, ja nečul v calym mojim živoce. Ja idzem do Košíc na nočnú ku vysokej peci a chcem tu cicho. Ešci jedno slovo povice a budze bitka.“ Veľmi rýchlo sme pochopili jeho rázne upozornenie a v našej téme sme pokračovali až v jednej z košických vinární. Tento príbeh uvádzam ako príklad, že témy umenia sú pre mnohých ľudí, zvlášť pre tých s krajne pragmatickým životným princípom, vytesňované – ako niečo zbytočné a pre život nepotrebné – na okraj spoločenského záujmu. Určité negatívne tendencie vo vzťahu k humanitnému vzdelávaniu som zachytil, žiaľ, aj na našej univerzite, najmä u niektorých kolegov z prírodovedných profesií. Ich argumentácia je veľmi prostá: humanitné odbory sú neužitočné. Ja proti tomu staviam argument, že vďaka umeleckým odborom a humanitným či spoločenským vedám si človek rozvíja tvorivé myslenie a analytické schopnosti. Vďaka nim vie lepšie selektovať, spracúvať a vyhodnocovať množstvo informácií, ktoré prináša dnešná doba. Naším študentom na promóciách som vždy pripomínal, že si nesmierne vážim ich slobodné rozhodnutie venovať sa subtílnym a nepragmatickým duchovedným odborom, ktoré sú vzdialené povrchnému hedonizmu s dominujúcim kultom telesnosti a celebritnej blýskavosti. Zároveň som im kriticky pripomínal, aby nezišli z cesty hľadania efektívnych foriem fungovania

spoločnosti, aby nezanedbali schopnosti vecne, argumentačne a konštruktívne diskutovať a jasne vyjadrovať svoje názory. Svet je v neustálych konfliktoch. Humanitní vedci a intelektuáli sú predurčení na to, aby svojimi postojmi prispievali k ich riešeniu. Žiaľ, ich hlas dnes nepočuť tak hlasno, ako hlasno počuť ozveny ideologických konfliktov s vojnovými dôsledkami.

Ako vnímate zmeny, ktorými si v ponovembrovom období prešli slovenské univerzity a vôbec slovenské vzdelávanie?

Myslím si, že základným problémom vládnych politík v oblasti vysokého školstva po roku 1992 bola nejednotnosť v nazeraní na krátkodobé a dlhodobé vízie v tomto odvetví. Azda najznámejšia vízia s názvom *Koncepcia ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku pre 21. storočie*, ktorá sa premietla do známeho zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách, bola v roku 2013 podrobená hĺbkovej analýze. Na jej základe vznikla potreba lepšie prepojiť VŠ vzdelávanie s potrebami trhu práce a podporiť tie študijné programy, ktoré sú najžiadanejšie na tomto trhu. Okrem toho vznikla nová inštitúcia – *Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo*, ktorá má za úlohu zabezpečiť kvalitu vysokoškolského vzdelávania. Momentálne prebiehajú komplexné akreditácie na jednotlivých slovenských univerzitách podľa štandardov pre vnútorný systém, ktoré vychádzajú zo štandardov v Európskom priestore vysokoškolského vzdelávania. Je to veľký posun dopredu v tom, že vysoké školy si určujú, akou kvalitou vedy a vzdelávania sa budú prezentovať pred akademickou konkurenciou a potencionálnymi uchádzačmi o štúdium jednotlivých študijných programov. Sám som zvedavý, aký výsledok bude mať tento proces. To, čo by sa malo zásadne zmeniť, je lepšie financovania vedy a výskumu na vysokých školách, ako aj financovanie vysokoškolských pedagógov. Ak to nepríde, zahraničná konkurencia nám zoberie najkvalitnejších študentov, mladých talentovaných vedcov a pedagógov. Verím (čo iné mi už v tomto veku zostáva!), že ďalšie vlády urobia viac preto, aby priority v oblasti vysokého školstva nezostali len na papieri.

Vráťme sa ešte k vášmu pedagogickému pôsobeniu. Ako sa od čias, keď ste začali pôsobiť ako pedagóg, zmenila výučba slovenskej literatúry na našich univerzitách? A ako sa podľa vás zmenili študenti?

Je to ťažká otázka, lebo nesledujem trendy vo vzdelávaní slovakistiky na všetkých slovenských vysokých školách. Na základe rozhovorov s kolegami-slovakistami o pedagogickej problematike môžem povedať, že k veľkým reformným posunom v tomto smere nedošlo. Nejaký pozitívny posun dopredu však predsa len nastal. Naučili sme sa, bez ohľadu na to, či sme mladí alebo veľmi dospelí, využívať na hodinách literatúry možnosti audiovizuálnej techniky. Teraz, keď je po korone, vidím, že študenti privítali živý dialóg s učiteľmi, čomu sa veľmi teším, lebo výučba literatúry je prítlačivejšia, keď je živá, bezprostredná, kontaktná. A či sa zmenili študenti? Myslím si, že sú stále rovnakí ako vždy: aj pohodlní, aj nepozorní, aj vypočítaví, ale sú aj kritickí, argumentujúci, sústredení, kreatívni. Dúfam, že v tomto smere sa nič podstatného nezmení ani v budúcnosti.

Čomu sa dnes venujete popri vedeckej práci?

Pomáham nášmu rektorovi ako poradca dobre komunikovať s umeleckou a mediálnou sférou. Scenáristicky som sa podieľal na dokumentárnom filme o živote a tvorbe Pavla Jozefa Šafárika,

ktorý sa, myslím si, vydaril. Ide o dobrý marketingový produkt našej univerzity najmä smerom do zahraničia. Aj preto som inicioval vytvoriť jeho tri jazykové mutácie – slovenskú, anglickú a nemeckú. Mám na starosti tvorbu univerzitného časopisu Universitas Šafarikiana, koordinujem niektoré aktivity speváckeho zboru Chorus Universitatis Šafarikianae a študentského rozhlasu a televízie. Hádám to aj stačí.

A už len posledné dve-tri otázky. Aký máte dnes vzťah k výtvarnému umeniu? Sledujete napríklad tvorbu súčasných výtvarníkov? A zaujímate sa stále o divadlo?

Výtvarné umenie bolo a je mojím koníčkom. V rámci mojich možností sledujem výtvarný život na Slovensku aj v súčasnosti. Výtvarné galérie na východe Slovenska – v Košiciach, Prešove, Poprade, Medzilaborciach – mám dobre zmapované. V Košiciach je pomerne veľa sochárskych a iných výtvarných artefaktov, ktoré sú umiestnené v exteriéri, najmä v parkoch a na budovách mestských sídlisk. Niektoré sú zanedbané alebo poškodené. Rád by som časť z nich, keď sa to bude dať, premiestnil do našej univerzitnej záhrady umenia, v ktorej sú umiestnené sochy Viery Bombovej a Arpáda Račka. Verím, že táto záhrada sa stane príjemným priestorom pre všetkých, ktorí majú radi symbiózu humanitného a umeleckého sveta.

Rozhovor pripravil Dušan Teplan

Edičná poznámka

Rozhovor vznikol počas jari 2023 písomnou formou.